

Toplumun Siyaseti¹

Elif Yılmaz, Erciyes Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-9903-8946
E- posta: elifyilmaz3836@gmail.com

Yunus Yoldaş tarafından kaleme alınan “Toplumun Siyaseti” isimli eser Türkçe’de Niklas Luhman kuramına dair yazılmış kaynak kitaplar arasındadır. Kitapta moral, etik, güç, kamuoyu, dünya toplumu, demokrasi gibi politik sosyolojinin ilgi alanına giren konular ele alınmaktadır. Ağırlıklı olarak Niklas Luhmann üzerinde durulmakla birlikte, Max Weber, Jürgen Habermas üzerinde yapılan çalışmalara da yer verilmesi açısından önem taşımaktadır. Kitap; önsöz ile başlamakta ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde moral, etik, siyaset başlığı altında Max Weber’in (siyasi) sorumluluk etiği anlayışı ve modern toplumlarda etik değerlere sistem yaklaşımı konuları ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde demokrasi, siyaset başlığı altında Jürgen Habermas’ın müzakereci demokrasi teorisi ve Niklas Luhmann’ın demokrasi teorisi analiz edilmiştir. Toplum ve siyaset başlıklarından oluşan üçüncü bölümde güç, kamuoyu, dünya toplumu siyaseti ve küresel barış, sosyal hareketlere sistem yaklaşımı, sistem kuramı ve örgüt konularına yer verilmiştir.

Toplum sisteminde görülen farklılaşma biçimleri toplumun evrensel değişimine ve karmaşıklığının artmasına sebep olmuştur. Modern toplumları analiz etmeye ve açıklamaya çalışan çok sayıda sosyal bilim teorileri mevcut olmakla birlikte Alman sosyolog Niklas Luhmann’ın geliştirdiği toplum teorisi önem taşımaktadır. Luhmann toplumun oluşumu ve kendini devam ettirme sürecinin ardında iletişimin yattığını savunur ve toplumun diğer sistemleri içine alan geniş bir sosyal sistem olduğu üzerinde durur. Luhmann’ın teorisinde siyaset, toplumun alt sistemi olarak merkezi işlev sistemleri arasında yer alır. Siyasetin işlevi toplum için birbirine bağlı kararlar almaktır. Bu kararları uygulamak devlet kurumlarının görevidir. Siyasal sistem toplumsal çevreyi değiştirmek amacıyla toplumu bağlayıcı nitelikte kararlar alır ve bu durum da siyasal sistemi diğer sistemlerden ayıran özellikler arasında sayılabilir. Ayrıca siyasal sistemi diğer sistemlerden ayıran bir diğer özellik kendini meşru güç kullanma zeminine oturtmasıdır.

Weber’in, hayatını meslek olarak siyasete adayacakların uymaları gereken etik prensipleri geliştirmesinin arka planında 1.Dünya Savaşından önce Almanya’da yaşanan fikir mücadeleleri yatmaktadır. Bu alanda yaşanan gelişmeler Weber’i politik sorumluluk postülatıyla hareket etmeye yöneltmiştir. Weber sorumluluk

kavramını siyaset etiğine uygular. Bunun sebebini ise bitmeyen ideolojik çatışmalar ve katı bürokrasinin, siyasilere davranışlarını ve hitap şekillerini sorumluluk bilincine göre ayarlamaları olarak açıklar. Yalnız siyasilere değil diğer kurumlar da sorumluluk üstlenir fakat bu tamamıyla bireysel bir sorumluluk değildir. Örneğin bir bakan kendisi ve kurumu başarısız olduğunda kişisel olarak siyasi sorumluluğu üstlenmekte ve meydana gelen muhtemel zararı devlet kurumları telafi etmektedir.

Weber, sorumluluk kavramını siyaset etiğine uygulamasının yanı sıra egemenlik ile ilgili üç meşrulaştırıcı güç olduğunu ifade eder. Alışılmış geleneklere olan bağlılığı ve siyasal iktidarı kullananların meşruiyetini teşkil eden geleneksel egemenlik, bir kişiye duyulan aşırı güven, bağlılık ve kahramanlık özelliklerine dayanan karizmatik egemenlik; yasalara dayanan egemenliği de yasal rasyonel egemenlik olarak açıklamaktadır. Weber bir politikacının tutku, sorumluluk duygusu, ölçülülük esasına dayalı ideal özelliklerinin olduğunu belirtir ve tutkuyu tek başına politikayı belirleyen bir şart olarak görmez. Kendini bir davaya adanmasının yanında olayları içselleştirip rasyonel bir çizgiye de oturtması gerekmektedir. Nesnellikten ve tutkudan yoksunluk, ölçsüzlük, kendini beğenmişlik, eylemlerini hafife alma vb. özellikler politikacıda olmaması gereken özellikler arasındadır. Weber'e göre politikaya giren ve özellikle de meslek olarak siyaseti seçen kişilerde inanç etiği ve sorumluluk etiği paradokslarının bulunması gerekmektedir. Luhmann, etik kavramını ahlakın bir yansıması olarak ifade etmiştir. Etiğin görevi ahlak kodlarının bütünü, iyi ve kötü ayrımını yansımasıdır. Niklas Luhmann, moral ve etik kavramlarını felsefi argümanlarla temellendirmez. Moral iletişimin özel bir türü olarak iyi-kötü ayrımı ve insanın bir şeye uyması-uymaması şeklinde ifade eder.

Çağdaş siyaset kuramı ve felsefe alanında en çok tartışılan konulardan biri de Jürgen Habermas'ın geliştirmiş olduğu "Müzakereci Demokrasi Teorisi" dir. Bu yaklaşımın teorik temelde tartışılması, pratikte nasıl uygulanacağını geliştirilmesi toplumun demokratikleşme sürecine katkı sağlaması açısından önem taşır. Habermas kamusal kavramı üzerinden toplumu analize tabi tutmuştur. Bu kavram toplumun kamusal konulara eşit katılımını sağlar. Kamusalın demokrasi teorisi açısından; aktif yurttaşlık gelişiminin temelini oluşturması, kamuda kamusal menfaati göz önünde bulundurması, medya üzerinden bilgilerin iletilmesi ve şeffaflığını sağlama işlevlerini taşımaktadır. Habermas kamusal ilkesi üzerinden iletişim metodunu gerçekleştirmeyi amaçlar ve eğer kuvvetli bir şekilde yapısal kamusalın gerçekleştirilmesi gerekirse; bunun iktidardan uzak bir iletişimin aracı ile olacağını bilincindedir.

Habermas “tartışım” (discourse) kavramını kendini müdafaa etme alanı olarak tanımlamaktadır. Tartışım hem yöntem olarak hem de yaşam şekli olarak işlev görmektedir. Bireylerin kararlarını oluşturmada bir hayat tarzı olarak ön plana çıkar. Demokrasi, siyasal ve kurumsallaşmış tartışımında kendi gerçek anlamını keşfederse bu durum müzakereci demokrasi olarak adlandırılır. Müzakereci demokrasi bazında siyasal kamuoyunun işlevleri incelendiğinde siyasal kararların meşruluğu siyasi sistemin çevresindeki fikir oluşum süreçlerine bağlanmaktadır. Siyasal kamuoyu siyasal sistemin çevresi ile denk tutulmalı ve müzakereci demokrasi bu anlamda iki farklı anlamsal çerçeveye sahiptir. Bunlardan ilki hukuk devleti açısından yasal, demokrasinin fikir ve kamuoyu oluşturma sürecini düzenleyen yöntemler; ikincisi, siyasal kamuoyu çerçevesinde kurumsallaşmayan ve biçimsel olmayan fikir bazlıdır. Habermas ilkinde sınırlı bir kamuoyundan, ikincisinde siyasal kamuoyunda zaman, sosyal ve mekân sınırlarının açık olacağını ve bu şekilde de kalacağını ifade etmektedir.

Luhmann’ın demokrasi kavramının içeriğine bakıldığında diğer teorisyenlerden farklı olduğu ve günümüzdeki demokrasi algısından uzak bir görüş sergilediği göze çarpmaktadır. Ona göre demokrasi siyasal sistem içerisinde, siyasetin alt sistemi olarak ön plana çıkmaktadır. Burada partiler tarafından siyasal kararlar hazırlanır ve siyasal sistemin diğer alt sistemlerine dağıtım yapılır. Luhmann insanlar tarafından değil; hükümet ve muhalefet kodlarına bağlı olarak bir yönetim sergilendiğinin altını çizer. Demokrasi için siyasal sistemler merkezi bir önem taşımaktadır. Eğer siyasal sistem olmazsa demokrasi de buna bağlı olarak ortadan kalkar ve demokrasiziz siyasal sistem bir öneme sahip değildir. Siyasal sistem modern toplumdaki gibi öz referanslı bir sistem olarak görülür. Kendi imkanları ile kendi yapılarını üretir ve bu yapılardan meydana gelir. Bu şartlarda demokrasi toplumun bir ürünü olarak değil siyasal sistemin bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Siyasal sistemin toplumsal işlevi; tüm toplumu bağlayıcı kararlar almak ve bu kararları toplumsal çevreye uygulamaktır.

Luhmann, demokrasinin gelecekte nasıl bir yol izleyeceğini anlamak için uzak ve yakın geçmiş bilinmek zorunda olduğunu vurgulamaktadır. Gelecek beklentisinin negatif ve pozitif olmak üzere normatif olarak iki ideal tipi vardır. Pozitif beklentiden iyi bir gelecek beklenirken; negatif beklentiden endişe ve kuşkunun kendisini daha fazla hissettirdiği bir gelecek beklenir. Luhmann demokrasinin geleceğinin yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığının altını çizmektedir. Demokrasinin geleceği de büyük ölçüde gelecekteki alternatiflerin seçimine bağlı olarak ortaya çıkar. Her ne kadar demokrasinin geçmiş ve geleceği ile ilgili saptamalar yapılsa da 21. yüzyılın başında demokrasi az ya da çok başarı ile uygulanmaktadır.

Luhmann, post demokrasi kavramını demokrasinin gerilemesinde ortaya çıkan yöneten ve yönetilen ayrımına tabi tutar. Demokrasinin var olabilmesi için siyasal sistem içerisinde oluşması muhtemel problemleri çözmesi gerekmektedir. Bir siyasal sistem toplumda üstlendiği problemleri çözer ve topluma geri verir. Eğer bu problemleri çözemezse yeni problemler üretilir. Bu durumda post demokrasi kavramından bahsedildiğinde siyasal sistemlerin diğer toplumsal sistemlere karşı kendi problemlerinin çözümünde oldukça zayıf kaldığı görülmektedir.

Toplumsal alanlarda kendini farklı şekillerde gösteren güç kavramı, siyasal sistemin en etkin aracı olmakla birlikte yeni toplum teorileri açısından bu kavram analiz edilmelidir. Luhmann güç kavramını; negatif yaptırımlar, güvensizliği absorbe etme, pozitif yaptırımlar olmak üzere üçe ayırır. Güç kavramının analiz edilmesinde sistem kuramı ayrı bir öneme sahiptir. Luhmann geliştirmiş olduğu işlevsel yapısal sistem kuramında güç açısından daha önce yapmış olduğu analiz anlayışlarına yeni bir bakış açısı getirmiş ve sistem teorisinde yeni bir çığır açmıştır. Luhmann, güç kavramının bir iletişim aracı olduğunun üzerinde durur. Sosyal sistemler kendilerini iletişim temelinde inşa ederler. Luhmann gücü iletişim aracı olarak tanımladıktan sonra güç teorileriyle ilgili yapılan çalışmalar paradigma değişimine uğramıştır. Bu yeni bakış açısı sosyal bilimler tarafından belirlenmiş ve bu konuda önemli çalışmalara kaynaklık etmiştir.

Niklas Luhmann'ın işlevsel yapısal sistem teorisi çerçevesinde temellendirdiği başka bir kavram "siyasal kamusalılık" anlayışıdır. Kamusalılığın kazanımı her şeyden önce toplumsallık ve siyasal eylemler için önemli bir araçtır. Kamusalılık bu açıdan bakıldığında siyasal hitabet kullanımında yüksek bir statüye sahiptir. Luhmann kamuoyunu kendi kendini gözlemleyebilen bir ayna olarak tanımlamıştır. Bir toplum kendini oylayabilir ve seçim sonuçları açısından da kendilerini gözlemleyebilir. 1990'lı yıllarda Luhmann kendi mevcut kamuoyu teorisinde değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerde en göze çarpanı kitle iletişimin yani medyanın kamuoyunu şekillendirmesidir. Luhmann'a göre medya kamuoyu için karar verme süreçlerinde temel belirleyici rol oynar.

Toplum diğer sistemleri de içine alan geniş bir sosyal sistem olarak öz üretimli iletişim temelinde kurulmuştur. Modern iletişim araçları aracılığıyla her türlü iletişim işlevleri sayesinde dünya çapında bilgiler kısa sürede birleşmektedir. Luhmann devletlerin önemini anlayarak işlevlerini kavrayabilmenin ancak "Dünya Toplumu" kavramıyla mümkün olduğunu vurgular. Dünya toplumu iletişimlerin küresel bir alanda dağılımını şart koşar. Toplum, Dünya Toplumu şartları altında bir iç farklılaşmayı meydana getirir çünkü nerede gerçek zamanlı bir iletişim mümkün olursa, toplumun dış kavramı ortadan kalkar. Geniş bir

sosyal sistem olarak toplumun bir çevresi bulunmamaktadır. Toplum potansiyel olarak her türlü iletişimin meydana geldiği bir sistemdir.

Dünya toplumunu etkisi altına alan çeşitli tehditler bulunmaktadır. Dünyada meydana gelen çatışmalar, yoksullukla mücadele, ekolojik iklim değişiklikleri ve buna bağlı olarak sel, tayfun, hortum, kuraklık gibi doğal afetlerde bir artışın yaşanması nedeniyle, bitki ve hayvan türleri sayısında hızlı bir azalma ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar çağımızı etkisi altına alan en önemli problemler arasında sayılabilir.

Sosyal hareketleri açıklamak için spesifik bir kavram bulunmamaktadır. Sosyal hareketler üzerinden araştırma yapan bilim adamları çeşitli teorik çalışmaları birleştirerek sosyal hareketleri açıklamaya çalışmaktadır. Bu alanda açıklamaya çalışılan ilk teorik kavram, klasik gelenek olarak tanımlanan "*collective behaviour*"dur. Kollektif davranışın klasik teori açısından çıkışı, sosyal psikolojiye aittir. Diğer bir kavram "*relative deprivation*"dur (görelî eksiklik). Bir bireyin kendi bulunduğu durumu, ilişkide bulunduğu gruplar arasında hissedilen anlaşmazlığı ifade eder. Eksikliği algılamak bu kavram için önem taşır. *Collective behaviour* teorisine bir tepki olarak ortaya çıkan ve sosyal hareketlerin gözlemlenmesini dikkate alınan "Framing kavramı, Erving Goffman tarafından geliştirilmiştir. *Framing*, bilinçli strateji anlamına gelir ve üç önemli stratejisi vardır. İlki bir harekette problem olup olmadığını tanımlayan "*diagnostic framing*", biz hissi oluşturma ile ilişkilendirilen ve karşıtların belirlenmesinin önem taşıdığı "*identity framing*" ise kolektif eylemin başarı şartları ile ilişkilendirilen "*agency framing*" kavramıdır. Sadece tek bir teorik kavram, sosyal hareketleri tüm açılardan analiz etmeye yeterli olmaması nedeniyle tüm bu kavramlar birleştirilerek sosyal hareketlerin çıkış sebepleri araştırılır ve gelişim süreçleri daha açık bir şekilde ele alınır.

Protesto hareketleri 18. yüzyılın ikinci yarısında toplumun kendini gözlemlemesi ilişkisine dayanarak ortaya çıkmıştır. Protesto kavramı da bir sosyal hareket olarak algılanır. Protestoda katılımcılar normal olmayan yollardan siyasi etki arar ve normal etki alanlarından farklı olarak yasal olmayan yollardan kendi taleplerini dile getirirler. Protesto bir konunun seçiminde ortaya çıkar ve yaşar. Öz üretimli sistemler olarak adlandırıldığında katalizatör görevi görür. Protestonun kendini üretmesi ve devamlılığını sağlaması Luhman'ın önemle üzerinde durduğu ve aşağıda geniş bir şekilde yer verilecek olan öz üretimle mümkündür.

Niklas Luhmann, işlevsel yapısal sistem kuramının ve sosyal sistemler kuramının önemli temsilcileri arasındadır. Sadece bu kuramlarla değil ele almış

olduğu disiplinlerarası konularda da adından söz ettiren aynı zamanda önemli kuramcılar arasına girmeyi başaran düşünürlerden bir tanesidir. Onun ele aldığı disiplinlerarası çalışmalarda önemli yere sahip olan konulardan biri örgüt kuramıdır. Luhmann; Maturana ve Varela'dan almış olduğu öz üretim kavramını kendi kuramına uygulayarak "Öz Üretimli Örgüt Kuramı"nı geliştirmiştir. Luhmann sadece canlı varlıklar değil sosyal sistemlerin de öz üretimli sistemler olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal sistemlerde yaşayan sistemler gibi öz referanslı ve öz üretimli sistemlerdir. Sistem çevre farklılaşması içerisinde iletişim temelli kurulumlar. İletişim öz üretimli ve kapalı bir sistemdir. Luhmann öz üretim kavramını sosyal sistemlere uygulamasından sonra, bu kavram örgüt kavramı ile bağlantılı olarak son dönemlerde en çok tartışılan konulardan biridir. Luhmann kuramını günümüzde "Öz Üretimli Örgüt Kuramları İletişim Sistemleri" olarak birleştirmiş ve yeni bir çığır açmıştır. Luhmann' a göre örgütler etkileşim ve toplum sisteminden farklı olarak kurulmuş sosyal sistemlerin bir şeklidir. Örgütler belli bir tanıma kuralı çerçevesinde faaliyetlerini sürdürürler. Bu tanıma kuralı üyeliktir. Biçimsel örgütlerin her zaman sınırlı sayıda kişisel üyeleri vardır. Örgütlü sosyal sistemler bunun üzerinden temellendirilirler ve kendi yapılarını izafileştirirler. Örgütlerin son ögesi iletişimdir ve biçim olarak kararlardan meydana gelir. Kararlar iletişimin temel şeklini oluşturur ve kararların oluşması için bir örgüt üyesinin seçilmesi gerekir. Luhmann' a göre sosyal sistemler ne eylemlerden ne de insanlardan ortaya çıkar; iletişim temelinde kurulur.

Luhmann'a göre biçimsel roller üyelik rollerinin bir parçası olarak tanımlanırsa bu rollerle birlikte diğer roller ve sistemde davranış beklentileri oluşur. Örgütlü sistemlerde bir problem ortaya çıktığında bu problemin çözülmesi gerekir. Luhmann üyelik rolü, üyeliğe giriş ve çıkış kararları, yüksek bilinçlilik altında olan tek bir fiil olduğunu ifade eder. Üyelik kişinin kendi kararı sonucu elde edilir ve yine kendi kararı sonucu sona erer. Örgüt iletişimsel kararlardan oluşur. Bilimsel literatür incelendiğinde; karar kavramında söz konusu olanın bir seçim (*choice*) olduğu anlaşılır. Örgütler ileri kararlar için karar ve karar şartları üzerinden ihtiyaçlar oranında iç karmaşıklık üretir. Şartlar karar üzerinde önemli bir rol oynar ve neden karar şartlarına ihtiyaç vardır sorusu gündeme gelebilir. Eğer karar şartları olmasaydı sistem bloke olur ve işlemlerini sağlayamazdı. Karar şartları sistemin işlevsel yapısını belirler. Karar şartlarının karar verilebilecek karar şartları ve karar verilemeyecek karar şartları olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Bu iki türü belirlemek ancak sistem içerisinde olanaklıdır. Eğer bir sistemde problem ortaya çıkar ve bunların çözümü sağlanır ise bu karar verilebilecek karar şartları ile ilişkilidir. Karar verilemeyecek karar şartlarında ise bunun tam tersi geçerlidir. Eğer bir sistemde problemler ortaya çıkarsa ve bunlar çözülemez ise bu durumda karar verilemeyecek karar şartlarını

içerir. Karar verilemeyecek karar şartları da örgüt sistemi içerisinde üretilir ve kararlar sayesinde oluşmaktadır. Klasik örgüt kavramı, karar şartlarının karar programlarına aittir. Luhmann birinci dereceden girdiye yönelik programları Şart Programları (*konditional programme*), birinci dereceden çıktıya yönelik programları amaç programları (*Zweck programme*) olarak adlandırır. Şart programları şartlar ve sonuçlar arasında, amaç programları amaç ve araç arasında ayrılır.

Sistem kuramı 20.yüzyılın başında yeni bir bilim dalı haline gelmiştir. Hayvan fizyologu olan Ludwig Von Bertalanffy sistem kuramının ilk kuramsal temellerini biyoloji kuramı içinde ele almış ve geliştirmiştir. Bertalanffy'nin amacı kendi kuramını yalnızca kendi bilim dalında tanıtmak değil diğer bilim dallarında uygulanabilmesini sağlamaktır. Onun kuramının farklı alanlarda yapılan araştırmalarda kullanılması düşüncelerinin gerçekleştiğini göstermektedir. Bertalanffy'nin genel sistem kuramının kavramları şunlardır: Açık/kapalı sistemler, Entropi (Sistem Dağınıklığı), Girdi/Çıktı Modeli, İzomorfizm, Homeostasis (Sistem Dinginliği), Emergenz (Yeni Şeylerin Çıkması), modern örgüt araştırmaları, en sık kullanılan kavramlar olmuş ve örgüt teorileri için de önemli bir katkı sağlamıştır. Sistem kuramı açısından bakıldığında örgüt sistemleri bir sosyal sistem olarak ifade edilmektedir. Örgüt sistemleri sosyal sistemin bir parçasıdır. Örgütler öz üretimli sistemler olarak kendi işlemleri üzerinden var olurlar ve kendi işlemleri üzerinden tekrar üretilen sistemlerdir.

Sosyal sistemler öz üretimli öz referanslı sistemler olarak kendilerini iletişim temelinde inşa ederler. Sosyal sistemler; etkileşim sistemleri, örgüt sistemleri, toplum sistemleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Etkileşim sistemleri en basit sosyal sistem şeklidir. İnsanların birbirlerine duyarlılık temelinde oluşurlar. Örgüt sistemleri ise kararlardan meydana gelirler. Toplum sistemi ise diğer sistemleri içine alan en geniş sistemdir. Etkileşim sistemleri ve diğer tüm örgüt sistemleri topluma aittir. Toplum ne etkileşim ne de örgüt sistemidir. Çünkü etkileşim sistemi bireyler arasında oluşurken; örgüt sistemi ise kararlardan oluşur ve üyelik temelinde kurulurlar.

Siyaset bilimi alanında parti araştırmaları üzerinden çok sayıda inceleme yapılmasına rağmen genel parti teorileri üzerinden yapılan çalışma sayısı çok azdır. Siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalara bakıldığında parti sistemleri sistematik bir şekilde Niklas Luhmann, Talcott Parsons, David Easton üzerinden temellendirildiği görülmektedir. Luhmann parti sistemi kavramını tek partili ve çok partili sistem ayrımı ilişkisinde, İtalyan parti sistemi çöküş ilişkisinde örgüt ve karar bazında ele almıştır. Luhmann siyasi partileri örgüt teorileri açısından

incelemiş ve siyasal partilerin yapılarını örgüt teorileri ile açıklamıştır.

Siyasal sistemin toplumun bir alt sistemini oluşturması nedeniyle “Toplumun Siyaseti” adı verilen bu kitap sade, akıcı ve anlaşılır bir şekilde birincil kaynaklar çerçevesinde yazılmıştır. Türkiye’de Niklas Luhmann’ın politik sosyolojisi üzerine yapılan araştırmalarda bir ilki oluşturmaktadır. Kitap geniş ölçüde Luhmann’ı ele almakla birlikte Jürgen Habermas’ın Müzakereci Demokrasi Teorisine, Max Weber’in sorumluluk etiği anlayışına da yer vererek çalışmayı farklı görüşler üzerinden temellendirmiştir. Kitap politik sosyoloji ve siyaset bilimi teorilerine ilgi duyan her kesimden okuyucu için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Sonnot

1 Yoldaş Y (2013). Toplumun Siyaseti. İstanbul: Derin Yayınları.